

Oz e igl Gi internaziunal da la muntogna

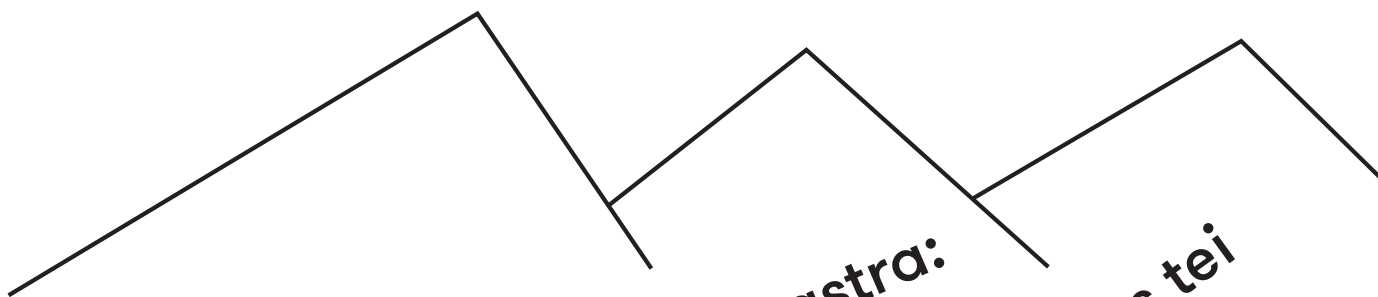
Igl Gi internaziunal da la muntogna

Savez vus c'igl dat egn gi spezial aposta par nossas muntognas? El de gidar da taner andamaint ca las muntognas en fetg impurtàntas par noss planet. Las muntognas majestusas en betga me fetg bealas par vurdar, ellas en ear nizevlas ad impurtàntas par igl noss sistem ecologic.

Blears flems neschan an las muntognas. L'aua da la nev ca lieuva cura an uals a flems a magna a nus auva frestga par beber. Las muntognas en peia gràndas funtànas dad auva. Par blears animals en las muntognas igl datgea perfect. Sco par exaimpel pigl capricorn. El â igl ple bugent, sch'igl e ampo ple frestg a saragata parquegl sei tocen tier igls pezs igls

ple òlts. Qua crescha ear quegl c'el maglia bugent. Par c'igl capricorn ad oters animals da muntogna tgatian ear anavànt quegl c'els dovràn, stuagn nus proteger la natira a las muntognas. Igl carstgàns se'gl antier mund giodan dad ir an las muntognas. La stad van els a viagear near a saragatar a d'unviern cugls skis near cun las gianellas.

Igl Gi internaziunal da la muntogna – proclamo da las Naziùns Unidas l'amprem'uada gl'on 2002 – de risguardar nus tuts a tutas da respectar a taner schubras las muntognas gl'antier on. Me ascheia restan ellas anavànt igl tresor par blears stgazis custevels!

Scha tei vardas or da la faneastra:
Vevas tei egn muntogna?
Co â ella num?

Sen tge muntognas es tei
gea sto near stada?

Tge animals da muntogna âs
tei gea vieu?

 Schweizerische Eidgenossenschaft
 Confédération suisse
 Confederazione Svizzera
 Confederaziun svizra
 Ufficio federal da cultura UFC

text: Chatriina Josty, illustraziun: Yvonne Giènel,
 grafica: Theres Jäger
 © Lia Rumantscha

KIDSFITTSCH
 Lia Rumantscha

Igl stgazi da la muntogna

1

Igl e egn beal gi d'atun a la Bigna ad igl Ramun fan egn spassageada cun lur tata Mirta a lur tat Carlo. Igl tat vean oriundameing da l'Itaglia. Parquegl ân els num Della Valle. Els lessan star sur notg a portan tastgas greavas. Igl tat Carlo â ear egn a bûna marena an sia tastga a par-fegn egn a liongia par igl tgàn Rino.

Mo igl Linus, igl frar grànd da Bigna a da Ramun, e sto a tgea. El â getg: «I an muntogna e lungurus. Mo scha vus vez fortuna, cataz vus egn stgazi. Jou se c'igl dat blears stgazis an muntogna. A pranded cun vus ampo digl stgazi par me!» Ils tschintg viandants èn fieu e flomma e sa mettan en viadi.

1 Par rivar agl punct da partenza **L** da la spassageada prenda la famiglia Della Valle la bartga. Els cuntànschan la vaschinànta dad egn a grànda pùnt.

ple tessa. Mo gnànc igl tat a la tata ad ear betga igls unfànts paran da davantar stàncels. Igl cuntrari. «Qua, jou vez igl stgazi!», cloma la Bigna.

2 Tge fa que spiert amiez igl gòld, **A** s'ampearan Bigna e Ramun. «Va tutegna a litg, spiert!», gi igl Ramun par spass ad igl spiert svanescha.

6 Na, qua en betg vagnidas barsadas servelas. Par catar or quegl c'el less, sto igl Rino tgavar egn a rusna.

3 La famiglia Della Valle veza me ple **S** igls corns digl capricorn c'igl Rino â fardo. «Peia, igls corns digl capricorn earan betga igl stgazi c'igl Linus â managieu», gi Mirta, la tatta. Ear ella e plànsieu stàncla ad igl davainta adigna ple stgir. Par fortuna fan els la proxima scu-vearta davos egn a palma.

7 «Egn litearna davo egn a palma? **T** Tgi â scho qua quella?» Cun agid da la litearna tgatan els la veia. La Bigna â egn'ideia. «Vagned, nus suandagn semplameing a l'aua. Ella splendurescha gea bunameing agl stgir!»

4 Sur quella pùnt spassegia la **A** famiglia Della Valle. Igl Rino freada gea anzatge c'el pudess magliar a cura davent.

8 Egn cristagl balteztgas sapre-**R** schainta an egn a fessa digl grep. «Quegl e propi egn beal cristagl», gi Carlo, il tat, «mo quel savagn nus betga prender cun nus. Schainsa igls cristals an las muntognas. Quegl e lur datgea.» Plànsieu lessan els ir viers lur quartier par questa notg. Els rivan tier igl mussaveia.

5 «Egn litg fuss ear anzatge flot par **F** me!», tratga igl Rino. El â egn a vera fom a la senda davainta adigna

9 Exact qua tgeava igl Rino sco egn **U** nar agl sablùn. El tgata dantànt me egn satg da pommes chips vid. Tgi â scho quel an la natira? La Bigna ed igl Ramun prendan cun els igl rumient. Els lessan proteger la natira. Cur c'els van anavànt, odan els egn curiusa canera.

10 A propi. Cun suandar l'aua rivan **G** els tier egn pintg laiet. Da qua tgatan els ear la veia tier la tenda, noua c'els lessan star sur notg.

11 Na, la canera vean betga digl auto da posta. Igl e betga «tù-ta-to» c'els odan. Mo pletost «huhu-huhu-huhu».

12 Quegl e la dretga direcziùn. «Eara **E** igl cristagl igl stgazi c'igl Linus â managieu?», ampeara la Bigna, «el â bagn getg ca nus degian radir ad el egn toc digl stgazi.» Qua stat igl Rino tutanegna eri. El â puspe fardo anzatge. Forza egn animal?

13 Avànt c'ir a durmir sea la famiglia **A** Della Valle anturn igl fiac. Igl Rino rui ved egn liongia. «Ha, igl Rino â survagnieu igl sieus stgazi!», gi igl Ramun, «mo nus vagn ànc adigna betga cato igl stgazi pigl Linus!» Tuts studegian ampo. Tutanegna gi la Bigna: «Jou ve egn'ideia! Tgi â ànc egn buteglia vida? Jou creg ca nus pudeian amplanir ampo digl stgazi an egn buteglia!»

Scha tei es rivo near rivada a la fegn da l'istorgia, stos tei me ple cumbinar igls numers cugls bustabs a lura tgas tas tei or tge ca la Bigna â managieu!

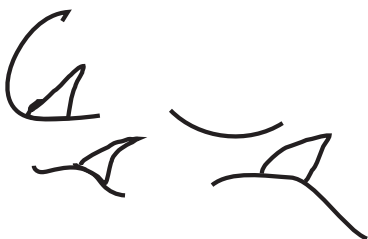
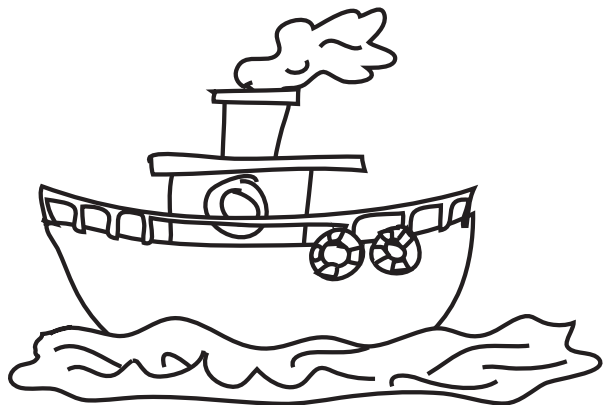
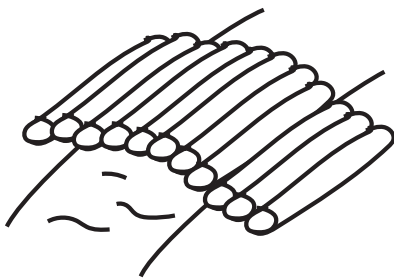
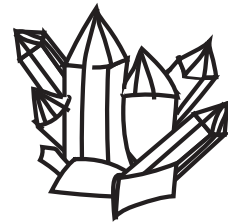
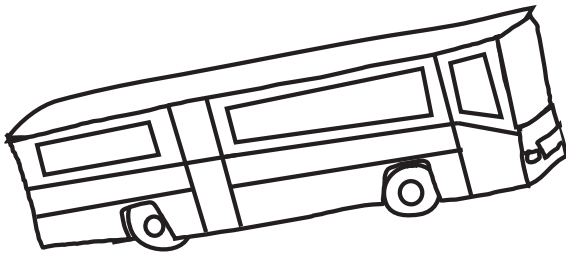
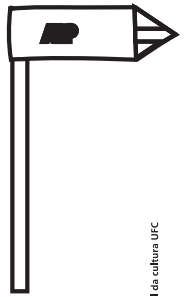
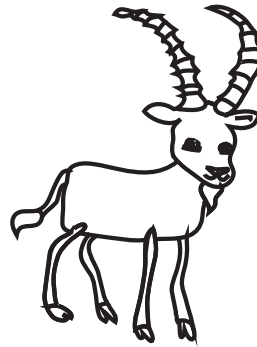
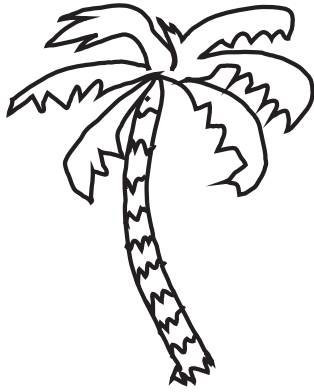
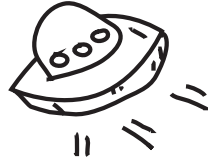
1
L

,

Tge dat igl an muntogna a tge betga?

2

Taglia or igls maletgs a tatga els an
la tabella.

Uffiz federal da cultura UFC

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

text: Chatriina Josty, illustraziun: Yvonne Giènal,
grafica: Theres Jönger
© Lia Rumantscha

KIDSFITSCHE
Lia Rumantscha

Quegl dat igl an muntogna:

Quegl dat igl betga:

Schleiaziùns

1 L'AUA FRESTGA

2 Quegl dat igl an muntogna:

- capricorns
Igl capricorn e egn animal c'igl deva durànt blears ons betga ple agl Grischùn. Gl'on 1920 àn ign puspe purto egn peer capricorns agl Grischùn. Davent da lura àn els sasvilupo bagn ad ussa dat igl puspe blears capricorns. An tschearts liacs, par exaimpel a Puntraschegna, vignan els parfegn giou an vischnànca.

- pùnts
An muntogna dat igl da tutas sorts pùnts. Ideia: Fotografescha tut las pùnts ca tei vezas, cur ca tei fas egna spassageada an muntogna.

- cristals
Cristals dat igl propi an muntogna. Par exaimpel an la Surselva. Par catar cristals ston igls tgeavacristals ir sei agl òlt an la grepa.

- pegns
Agl Grischùn dat igl blears gòlds da pegns. Els gidan ear da proteger las vals da las lavegnas.

- bartgas
Igl dependa tge c'ign manegia cun «muntognas». An pintgs laiets da muntogna dat igl nignas bartgas da passaschiers. An lais ple grànds sco par exaimpel quels an la Gidegn'Òlta dat igl ear bartgas.

- fiacs
Ign dastga far fiac an muntogna. Quegl dantànt me, sch'igl e betga megna sêtg.

- mussaveias
Igls mussaveias gidan da catar la dretga senda an muntogna. Às tei ear gea santieu, c'igl dat mussaveias da diferaintas calurs? Igls melens en par las sendas da viagear semplas. Quels da calur alv-cotschen-alv marcheschan las sendas da muntogna c'en gea ple greavas. Ànc ple difizilas en las sendas marcadas cun alv-blau-alv.

- autos da posta
Cugl auto da posta riv'ign tier blears puncts da partenza par spassageadas an muntogna.

Quegl dat igl betga:

- palmas
Las palmas creschan ple bugent an regiùns ple tgòldas.

- navs gràndas
Talas dat igl betga an las muntognas digl Grischùn.

- spierts
Spierts dat igl me an istorgias a raquents.

- tendas
Tendas dat igl schon, mo ansasez e'gl scumando dad ir cun la tenda an la natira. Sen plazas da campar dastg'ign far tenda a sur igl cunfegn da gòld e'gl ear lubieu.

- squagls
Igls squagls vivan an las mars, mo betga an igls lais da muntogna.

- ufos
Adigna puspe dat igl gliueud ca cre da ver vieu egn ufo. Antocen ussa e'gl dantànt betga cumprovo c'igl dat veta sen oters planets a cunquegl ear betga visitas da creatiras dad oters planets an objects ca sgolan, sco par exaimpel ufos. Mo ign sa mena.

